

Rainer Murauer, **Die gestliche Gerichtsbarkeit im Salzburger Eigenbistum Gurk**, Wien–München : Böhlau Verlag–Oldenbourg Verlag, 2009. 210 str. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 52).

Zgodovina škofije v Krki na Koroškem, ki je imela s svojimi obsežnimi zemljiškimi posestvi na Štajerskem južno od Drave, s kartuzijanskim samostanom v Jurkloštru, katerega prva ustanoviteljica je bila, in nenazadnje z generiranjem kasneje nacionaliziranega kulta sv. Heme Krške, pomembno mesto tudi v slovenskem prostoru in zgodovini, vsekakor ni potekala v tirnicah in na način, ki bi ga lahko označili za običajnega. Izjemnost, ki je opredeljevala njeno zgodovino kot tudi njen položaj znotraj katoliške cerkve, je bila krški škofiji določena že z njeno ustanovitvijo leta 1072. Salzburški nadškof Gebhard, ki je zaradi ustanovitve nove škofije razpustil komaj generacijo predtem v življenje priklican ženski samostan ustanoviteljice Heme Krške, je uspel pridobiti od papeža Aleksandra II. in kralja Henrika IV. soglasje, da ustanovi na poljubnem mestu svoje dijeceze škofijo, katere škof bo pri tem fungiral kot njegov vikar. Izjemno je pri tem bilo, da je salzburškemu nadškofu pripadla izključna pravica, da je brez sodelovanja papeža in kralja izbral in umestil krškega škofa, mu podelil spiritualije in regalije, ter ga po potrebi lahko tudi odstavil. Vzor za takšno ureditev je Gebhard našel v karantanskih pokrajinskih škofih od Modesta naprej, o katerih se je najverjetneje poučil v Konverziji. Izjemno pri novoustanovljeni škofiji je bilo nenazadnje tudi to, da prvotno sploh ni imela svoje dijeceze, da ni imela kapitlja in da je bila tudi brez desetinskih dohodkov; njeno materialno eksistenco so ji zagotavljala velika posestva, ki jih je Hema namenila svojem samostanu, Gebhard pa jih je prepustil novoustanovljeni škofiji. Zaradi vsega tega je bila krška škofija, ki so ji na enak način sledile v prvih desetletjih 13. stoletja ustanovljene škofije Chiemsee, Sv. Andraž v Labotski dolini in Seckau, resnično »lastniška škofija« salzburških nadškofov, kot je moderno zgodovinopisje opredelilo njen položaj. Vsekakor izključna pravica salzburškega nadškofa, da je izbral, ordiniral in posvetil krškega škofa, ni bila v skladu s takratnim volilnim postopkom znotraj cerkenega pravnega reda, ki je glavno besedo namenjal »kleru in ljudstvu«. Ta enkratni privilegij, ki ga je užival salzburški nadškof znotraj katoliške cerkve in ki je bil dokončno odpravljen šele s konkordatom med Avstrijo in Vatikanom leta 1933, je bil povod, da je papež Pij IX. na prvem vatikanskem koncilu (1869-70) pozdravil takratnega salzburškega nadškofa Maksimilijana von Tarnóczya z znamenitim stavkom: »«Ecco il mezzo papa, che può far dei vescovi»«.

V Krki so si seveda na vse načine prizadevali, da bi spremenili za njih skrajno neugoden pravni položaj svojega škofa in škofije. Njihov cilj je bil, da bi postali – enako kot so to bile škofije Regensburg, Passau, Freising in Brixen – običajna sufraganska škofija salzburške cerkvene pokrajine. V prvi vrsti je to pomenilo vključitev kapitlja v volilni postopek in pa podelitev regalij s strani kralja, kar bi krškega škofa umestilo med državne kneze. *De facto* je krški škof ta položaj dosegel okrog srede 12. stoletja, za časa Romana I., ki je bil v več pogledih izjemna figura. Po njegovi smrti 1167 je veljelo ta položaj *de iure* zagotoviti in v ta namen so v Krki posegli tudi po masovnem ponarejanju listin, pri čemer jim v sporu, ki se je razvil, v Salzburgu niso ostali dolžni. Spor, ki je potekal pred papežem oziroma od njega delegiranimi sodniki, se je vlekel desetletja dolgo in je bil zaključen šele 1232 s pogodbo, ki je za več kot nadaljna tri stoletja regulirala zasedbo škofovskega sedeža v Krki na način, da predloži salzburški nadškof tri kandidate, izmed katerih krški stolni kapitel izvoli enega za škofa.

Rainer Murauer, dolgoletni sodelavec pri projektu edicij listin papeža Inocenca III., ki je bil vpleten tudi v reševanje omenjenega spora, je poznavalsko in minuciozno predstavil njegovo reševanje. Pri tem se ni omejil samo na ta, sicer najbolj znan sodni primer, ampak je v svojo obravnavo pritegnil tudi spor med Salzburgom in Krko glede župnije St. Lorenzen am Steinfeld v Spodnji Avstriji. Poleg tega je podrobni preiskavi podvrigel sodelovanje Krke na procesih proti tretjim osebam na nadškofijskem sodišču v 12. stoletju kot tudi procese na taistem sodišču, kjer je bila Krka stranka v sporu. V ospredje so tako postavljena cerkvenopravna vprašanja, povezana z uveljavljanjem novega rimsko-kanonskega procesnega prava v vatiškanski kuriji in posledično z njegovo recepcijo v Krki in v širšem vzhodnoalpskem prostoru. Pri tem je šlo za razvoj, v toku katerega je bilo pod vplivom italijanskih univerz v 12. stoletju rimsko pravo integrirano v cerkveno pravo. Poznavanje novega prava ter možnosti in omejitev, ki jih je prinašalo sklicevanje na rimsko pravo v cerkvenih sodnih procesih, vse to je zahtevalo visoko izobražene ljudi, da so v teh sporih lahko (uspešno) zastopali svoje cerkvene stranke. To znanje so seveda morali imeti tudi s strani papeža delegirani sodniki, ki so velikokrat lahko izvirali iz vrst lokalnih škofov, duhovnikov, menihov ipd. Prav na primeru sodnih listin iz spora med Salzburgom in Krko glede volitve škofa, ki je že potekal v okviru novih pravnih in procesnih norm, je Murauer lahko pokazal, kako sta tako salzburška kot krška stran razpolagala s pravno odlično izšolanimi juristi (odvetniki), ki so ju zastopali na kurijalnem sodišču. Čeprav njihova imena niso znana, verjetno ni šlo za domače, koroške ali salzburške klerike, ampak za stalno pri kuriji delujoče prokuratorje. Recepcija novega prava je bila na takšen način lahko omejena le na ozek krog ljudi, a kot kaže nek drug primer – spor med krškim stolnim kapljem in župnijo v Tinjah glede kapele v Grafensteinu iz 1203, v kateri so bili razsodniki nek millstattski menih, arhidiakon iz Slovenske marke in župnik iz Št. Vida – so si o novih normah in postopkih lahko ustvarili vtis in nemara poglobili svoje znanje tudi širši krogi. Kot priče so namreč v listini poleg millstattskega opata naštetih še številni menihi, kleriki in laiki. V procesu, v katerem sta bila soočena *consuetudo*